

ILM-FAN VA INNOVATSIYA

ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

МОДДИЙ МАНФААТ ВА МАЪНАВИЙ ҚАДРИЯТЛАР ЎРТАСИДАГИ ЗИДДИЯТ: ИЖТИМОЙ-ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛ

Равшанов Алишер Сайдуллаевич

с.ф.д (PhD) “ТИҚХММИ” МТУ

Гуманитар фанлар кафедраси мудири

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18583611>

Аннотация. Ушбу мақолада замонавий жамиятда моддий манфаат ва маънавий қадриятлар ўртасидаги зиддият ижтимоий-фалсафий нуқтаи назардан таҳлил қилинган. Бозор иқтисодиёти, глобаллашув ва истеъмол маданияти шароитида моддий манфаатларнинг устуворлашуви инсон маънавий онги ва ахлоқий қадриятлар тизимида салбий таъсир кўрсатаётгани очиб берилган. Мақолада моддий манфаат ва маънавий қадрият тушунчаларининг моҳияти, улар ўртасидаги зиддиятнинг сабаблари ҳамда ижтимоий-ахлоқий оқибатлари атрофлича ёритилган. Шунингдек, жамият тараққиётида моддий ва маънавий омиллар ўртасидаги мувозанатни таъминлашнинг ижтимоий-фалсафий механизмлари асосланган.

Калит сўзлар: моддий манфаат, маънавий қадриятлар, ахлоқ, ижтимоий онг, истеъмол маданияти, глобаллашув, ижтимоий-фалсафий таҳлил.

Жамият тараққиётининг ҳар бир босқичида инсон ҳаётида моддий эҳтиёжлар билан маънавий қадриятлар ўртасидаги муносабат масаласи марказий ўрин тутиб келган. Айниқса, замонавий глобаллашув ва бозор иқтисодиёти шароитида ушбу икки омил ўртасидаги мутаносибликнинг бузилиши ижтимоий-фалсафий таҳлилни талаб этмоқда. Моддий манфаатларни мутлақлаштириш ҳолати жамият ҳаётининг барча соҳаларига, жумладан, ахлоқ, тарбия, маънавий онг ва ижтимоий муносабатларга жиддий таъсир кўрсатмоқда.

Нега замонавий жамиятда моддий манфаат маънавий қадриятлардан устун қўйилмоқда ва бу қандай оқибатларга олиб келмоқда? Замонавий жамият тараққиётининг муҳим хусусиятларидан бири – моддий манфаатларнинг маънавий қадриятлардан устун қўйилиши тенденциясидир. Бу ҳолат фақат иқтисодий жараёнлар билан эмас, балки ижтимоий онг, маданият, ахлоқ ва қадриятлар тизимидаги чуқур трансформациялар билан боғлиқ. Айниқса, глобаллашув, бозор иқтисодиёти, рақамли технологиялар ва истеъмолчилик маданияти ушбу жараённи жадаллаштирмоқда.

Бугунги кунда иқтисодий муваффақият, молиявий фаровонлик ва истеъмол имкониятлари инсон қадр-қимматини белгилашда асосий мезон сифатида қаралаётгани кузатилмоқда. Бу эса маънавий қадриятлар – виждон, адолат, ҳалоллик, инсонийлик каби тамойилларнинг иккинчи даражага сурилишига сабаб бўлмоқда. Натижада жамиятда ахлоқий инқироз, ижтимоий бефарқлик ва маънавий бўшлиқ каби салбий ҳолатлар кучаймоқда.

Мазкур мақолада замонавий жамиятда моддий манфаат ва маънавий қадриятлар ўртасидаги зиддият ижтимоий-фалсафий нуқтаи назардан таҳлил қилиниб, унинг сабаблари, намоён бўлиш шакллари ва ижтимоий оқибатлари атрофлича ёритилади.

Ушбу мақоланинг мақсади замонавий жамиятда моддий манфаатларнинг устуворлашуви ва унинг маънавий қадриятлар тизимида таъсирини ижтимоий-фалсафий жиҳатдан таҳлил қилиш, ушбу жараёнда вужудга келаётган зиддиятларнинг

сабаб ва оқибатларини очиб бериш ҳамда моддий тараққиёт билан маънавий камолот ўртасидаги мутаносибликни таъминлашнинг назарий асосларини ёритишдан иборат.

Ушбу мақолада қуйидаги вазифаларни амалга ошириш назарда тутилади:

1. Замонавий жамиятда моддий манфаат ва маънавий қадриятлар ўртасидаги зиддиятнинг ижтимоий-фалсафий моҳиятини очиб бериш.
2. Моддий манфаатларни мутлақлаштиришга олиб келаётган асосий ижтимоий-иқтисодий ва маданий омилларни таҳлил қилиш.
3. Моддий манфаат устуворлигининг шахс маънавий онги, ахлоқий меъёрлар ва ижтимоий муносабатларга кўрсатаётган салбий таъсирини ёритиш.
4. Жамият тараққиётида моддий ва маънавий қадриятлар ўртасидаги мутаносибликни таъминлашнинг назарий ва амалий жиҳатларини асослаб бериш.

Мавзу долзарблиги

Замонавий жамият тараққиёти жараёнида ижтимоий онгнинг трансформацияси, айниқса моддий манфаатлар ва маънавий қадриятлар ўртасидаги муносабат масаласи ижтимоий фалсафанинг долзарб муаммоларидан бирига айланмоқда. Глобаллашув, бозор муносабатларининг чуқурлашуви ва истеъмолчилик тафаккурининг кенгайиши шароитида моддий манфаатларнинг устуворлашуви жамият маънавий ҳаётига жиддий таъсир кўрсатмоқда. Шу жиҳатдан, жамият ва онг ўртасидаги ўзаро боғлиқликни таҳлил қилиш, моддий ва маънавий қадриятлар ўртасидаги зиддиятнинг ижтимоий-фалсафий моҳиятини очиб бериш ҳозирги давр учун илмий-назарий ва амалий аҳамият касб этади.

Муаммонинг қўйилиши

Бугунги кунда жамият тараққиётида моддий фаровонликка интилиш инсон фаолиятининг асосий мақсади сифатида намоён бўлиб, маънавий қадриятлар тизимининг иккинчи даражага сурилиши кузатилмоқда. Бу ҳолат ижтимоий онгда ахлоқий меъёрлар заифлашуви, ижтимоий бепарқлик ва шахс маънавий камолотида муаммоларнинг кучайишига олиб келмоқда. Мазкур мақолада моддий манфаат ва маънавий қадриятлар ўртасидаги зиддиятнинг ижтимоий-фалсафий моҳияти, унинг сабаб ва оқибатлари ҳамда жамият барқарор тараққиётига таъсири муаммо сифатида қўйилади.

1. Моддий манфаат ва маънавий қадрият тушунчаларининг назарий-методологик таҳлили

Моддий манфаат инсоннинг иқтисодий эҳтиёжлари ва уларни қондиришга қаратилган фаолиятини ифодаловчи категория сифатида ижтимоий фалсафада муҳим ўрин тутди. У ишлаб чиқариш муносабатлари, меҳнат, мулк ва истеъмол жараёнлари билан бевосита боғлиқдир. Моддий манфаат инсон ҳаётини таъминлашда объектив зарурат бўлиб, у жамият тараққиётининг иқтисодий асосини ташкил этади.

Бироқ фалсафий таҳлил шуни кўрсатадики, моддий манфаат ўз-ўзидан салбий ҳодиса эмас. Унинг салбий хусусият касб этиши айнан унинг мутлақлаштирилиши, яъни инсон ҳаётида ягона устувор мақсадга айланиши билан боғлиқ. Бу ҳолатда моддий манфаат маънавий қадриятлардан узилиб қолади ва инсон фаолиятини бирёқлама йўналтиради.

Маънавий қадриятлар эса инсоннинг ички дунёси, ахлоқий қарашлари ва ижтимоий муносабатларини тартибга солувчи меъёрлар тизимидир. Улар тарихий ва

маданий жараёнлар таъсирида шаклланиб, жамиятнинг маънавий пойдеворини ташкил этади. Шарқ фалсафасида маънавий қадриятлар инсон камолоти ва жамият барқарорлигининг асосий шарт сифатида талқин қилинади.

Моддий манфаат ва маънавий қадриятлар ўзаро зид эмас, аммо улар ўртасидаги мутаносиблик бузилганда ижтимоий муаммолар юзага келади.

2. Моддий манфаат устуворлигининг замонавий жамиятдаги ижтимоий сабаблари

Замонавий жамиятда моддий манфаатларнинг устуворлашуви бир қатор объектив ва субъектив омиллар билан боғлиқ. Аввало, бозор иқтисодиёти шароитида фойда ва рақобат жамият ҳаётининг асосий ҳаракатлантирувчи кучи сифатида намоён бўлмоқда. Бу эса инсон фаолиятини иқтисодий самарадорлик нуқтаи назаридан баҳолашни кучайтирмоқда.

Иккинчидан, истеъмол маданияти инсон онгига кучли таъсир кўрсатмоқда. Оммавий ахборот воситалари ва ижтимоий тармоқлар орқали моддий фаровонлик ҳаётнинг энг олий қадрияти сифатида тарғиб этилади. Бу ҳолат инсонда доимий равишда кўпроқ истеъмол қилишга бўлган эҳтиёжни шакллантиради.

Учинчидан, глобаллашув жараёнлари миллий маънавий анъаналарнинг заифлашувига сабаб бўлмоқда. Айрим ҳолларда ғарбча индивидуализм ва прагматизм қадриятлари маҳаллий маънавий тизимларга зид тарзда кириб келмоқда.

Моддий манфаат устуворлиги жамият тараққиётининг иқтисодий модели ва ахборот муҳити билан чамбарчас боғлиқ.

3. Моддий манфаат ва маънавий қадриятлар ўртасидаги зиддиятнинг ижтимоий-ахлоқий оқибатлари

Моддий манфаатларни мутлақлаштириш жамият ахлоқий ҳаётида жиддий ўзгаришларга олиб келади. Энг аввало, шахс онгида маънавий мезонлар заифлашиб, фойда ва манфаат асосий баҳолаш ўлчовига айланади. Бу эса виждон, адолат ва масъулият каби ахлоқий тамойилларнинг бузилишига олиб келади.

Жамият миқёсида эса коррупция, манфаатпарастлик, ижтимоий адолатсизлик каби иллатлар авж олади. Айниқса, ёшлар орасида тез бойишга интилиш, осон йўл билан муваффақиятга эришиш истаги маънавий тарбияга салбий таъсир кўрсатади.

Ўзбекистон жамияти мисолида ҳам бозор муносабатларига ўтиш жараёнида маънавий қадриятларни асраш масаласи долзарб бўлиб қолмоқда. Иқтисодий тараққиёт билан бир қаторда маънавий муҳитни соғлом сақлаш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бирига айланмоқда.

4. Моддий ва маънавий мувозанатни таъминлашнинг ижтимоий-фалсафий механизмлари

Мазкур зиддиятни бартараф этишнинг асосий йўли – моддий тараққиёт ва маънавий камолотни уйғун ҳолда ривожлантиришдир. Бу борада таълим тизими ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Таълим жараёнида ахлоқий тарбия, маънавий қадриятлар ва ижтимоий масъулиятга алоҳида эътибор қаратилиши лозим.

Оила институти ҳам шахс маънавиятини шакллантиришда муҳим ўрин тутаяди. Оилада моддий фаровонлик билан бирга маънавий муҳитни таъминлаш орқали жамиятда барқарор қадриятлар тизими яратилади.

Шунингдек, жамоат ташкилотлари, оммавий ахборот воситалари ва давлат институтлари томонидан маънавий-маърифий ишлар тизимли равишда олиб борилиши зарур.

Хулоса қилиб айтганда, моддий манфаат ва маънавий қадриятлар ўртасидаги зиддият замонавий жамият тараққиётининг мураккаб ва кўп қиррали муаммосидир. Моддий манфаатларни мутлақлаштириш шахс ва жамият маънавий ҳаётида салбий оқибатларга олиб келиши мумкин. Шу боис жамият тараққиётида моддий ва маънавий омиллар ўртасидаги мувозанатни таъминлаш стратегик аҳамиятга эга.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2021.
2. Равшанов А. Фалсафа. Дарслик. – Тошкент: Publishing high future, 2025.
3. Аристотель. Никомахова этика. – Москва: Мысль, 1997.
4. Кант И. Критика практического разума. – Москва: Наука, 1995.
5. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма. – Москва: Прогресс, 1990.
6. Бодрийяр Ж. Общество потребления. – Москва: Республика, 2006.
7. Giddens A. Modernity and Self-Identity. – Cambridge: Polity Press, 1991.
8. Bell D. The Cultural Contradictions of Capitalism. – New York: Basic Books, 1976.

SERTIFIKAT

«ILM-FAN VA INNOVATSIYA» MILLIY
ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASIDA

Равшанов Алишер Сайдуллаевич

МОЎДИЙ МАНФААТ ВА МАЪНАВИЙ
ҚАДРИЯТЛАР ЎРТАСИДАГИ ЗИДДИЯТ:
ИЖТИМОЙ-ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛ

NOMLI MAQOLASI BILAN ISHTIROKI
UCHUN TAQDIRLANADI.

10.02.2026

SANA

BOSH MUHARRIR